

PERORATIO

Gratias agit Caesari pro restituto Marcello, Patrum omnium nomine, causasque addit, cur id ipse prae ceteris faciat.

Sed, unde est orsa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes (1) gratias agimus, C. Caesar, maiores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt; quod ex omnium precibus et lacrymis sentire (2) potuisti. Sed quia non est stantibus omnibus necesse dicere: a me certe dici volunt, cui necesse est quodammodo, et quod volunt, et quod decet, et quod Marco Marcello, a te huic ordini populoque romano et reipublicae reddito, deberi intelligo. Nam laetari omnes, non ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute, sentio: quod autem summae benevolentiae est, quae mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantissimo fratri, praeter eum quidem cederem nemini, cum id sollicitudine, cura, labore tamdiu praestiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, praestare debeo. Itaque, C. Caesar, sic tibi gratias ago, ut omnibus meritis a te non conservato solum, sed etiam ornato (3), tamen ad tua in me unum innumerabilia merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto (4) cumulus accesserit.

(1) *Gratias agimus... habemus.* Gratias agere est verbis gratum animum alicui testari; gratias habere est accepti beneficii memoriam conservare. Itaque diceret Italiae: *Noi ti palestamo a parole la singolare nostra gratitudine, e*

la serbiamo onche maggiore nel Panimo. (Th. Vall.)

(2) Cognoscere, videre.

(3) In pristinam dignitatem restituto.

(4) Revocato Marcello.

ORATIO

PRO

REGE DEIOTARO

ARGUMENTUM

Deiotarus rex Gallograeciae, socius populi romani, Pompeium in bello civili adversus Caesarem sequutus, ab isto victore regni parte multatus est. Cum vero eidem Caesari in Alexandrino bello copias auxiliiarias cum filio suo misisset, eundemque ad bellum ponticum proficiscentem hospitio excepisset, in gratiam cum illo redierat, et rex etiam ab illo fuerat salutatus. Reverso in urbem Caesare, post modicum tempus accusatus est Deiotarus a Castore, sua ex filia nepote, quod Caesari apud ipsum diversato struxisset insidias, alieno semper ab illo animo fuisset, et exercitum in ipsum comparasset. His intellectis, Deiotarus se ab huiusmodi suspicionibus purgandum curavit, missis legatis, quos inter Philippus (vel Phidippus, ut alii legunt), erit medicus

regis, ut vult Cicero, servus. Iste, sociis relictis legationis, eadem, quae Castor, Caesari crimina detulit. Itaque Cicero apud Caesarem pro veteri amicitia regem Deiotarum defendit hac oratione, cuius meminit epist. 12, lib. XIX ad famil. Habita est anno urbis conditae DCCVIII, Ciceronis LXII. An venia data fuerit Deiotaro incertum est.

Genus est iudiciale.

Status coniecturalis; an rex Deiotarus struxerit insidias Caesari.

ORATIONIS PARTES SUNT

Exordium, Narratio, Contentio, Peroratio.

EXORDIUM

Ducitur ab incommodis, quae huic causae subsunt, quaeque Ciceronem commovent: nimirum a persona rei, regis, et socii populi romani, num. 1: a persona accusatorum, quorum alter nepos avum, alter servus dominum accusant, num. 2: a persona Caesaris, qui iudex est in iudicio de offensione sibi ipsi facta, num. 3: ab insolentia loci, ubi agit, intra privatos nempe parietes, extra frequentiam, quae multum prodest oratori, eique alacritatem afferre solet, num. 4.

Cum in omnibus causis gravioribus, C. Caesar, initio dicendi commoveri soleam vehementius, quam videtur vel usus (1), vel aetas mea (2) postulare: tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite fortunisque regis: quod ipsum etsi non iniquum est (3), in tuo dumtaxat periculo; tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebam, pro perpetuis eius in nostram rempublicam meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate (4), alterius indignitate (5) conturber. Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum et impium! qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit; adolescentiaeque suae terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri et tegere debebat, commendationemque ineuntis aetatis ab impietate et scelere duxerit; avi servum, corruptum praemiis, ad accusandum dominum impulerit et a legatorum (6)

(1) Diuturna exercitatio.

(2) Annorum LXII.

(3) Non est iniquum dicere pro rege, cum agitur de salute tua.

(4) Castorem, Deiotari nepotem, intelligit.

(5) Notat Phidippum medicum.

(6) Quibuscum missus Romam fuerat.

pedibus abduxerit. Fugitivi (1) autem dominum accusantis, et dominum absentem, et dominum amicissimum nostrae reipublicae cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam, quum more maiorum de servo in dominum ne tormentis quidem quaeri liceat (2), in qua quaestione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito: exortus est servus, qui quem in equuleo appellare non 3 posset, eum accusaret solutus. Perturbat me, C. Caesar, etiam illud interdum: quod tamen, cum te penitus recognovi, timere desino; re enim (3) iniquum est, sed tua sapientia fit aequissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris iniisse arguare, si per se ipsum consideres, grave est: nemo enim fere est, qui sui periculi iudex, non sibi se aequiorem, quam reo, praebeat. Sed tua, C. Caesar, praestans singularisque natura hunc mihi metum minuit. Non enim tam timeo, quid tu de rege Deiotaro, quam intelligo, quid te (4) ceteros velis 4 dicare. Moveor etiam loci ipsius insolentia (5), quod tantam causam quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio. Quae mihi ad spem obtinendae (6) veritatis gravissima sunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi contentionemque leviora. Hanc enim, C. Caesar, causam si in foro dicerem, eodem audiente et disceptante te, quantam mihi alacritatem populi R.

(1) Servi, qui dominum deseruit.

(2) Neque in dominum, neque pro domino quaestio de servis haberi potest. I. serv. c. de quaestionibus.

(3) Iniquum est, reum apud

eum defendi, cuius vitae struxisset insidias accusatur.

(4) De tua humanitate.

(5) Loco insolito; non enim in foro, aut in senatu, sed in domo Caesaris dicebat

(6) Demonstrandae.

concursum afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cuius omnem aetatem in populi R. bellis consumtam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, coelum denique testarer ipsum. Sic, cum et Deorum immortalium, et populi romani, et senatus beneficia in regem Deiotarum recorderer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quae quoniam angustiora parietes faciunt, actioque causae maxime debilitatur loco; tuum est, Caesar, qui pro multis saepe dixisti, quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum aequitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

NARRATIO

Exponit quomodo Deiotarus se cum Caesare, et Caesar cum illo vicissim gesserit, ut ostendat nullam in utroque simultatis causam superfuisse, adeoque nec insidiarum locum Deiotaro: nam Caesar illi pepercit, et semel parcens constans est, num. 1: Deiotarus sequutus est Pompeium, evocatus ab ipso tanquam ad defensionem reipublicae, errans, ut caeteri homines, num. 2: idem post Pharsalicam pugnam pro Caesare stetit, eumque pecunia, et copiis, et manu in acie adiuvit, regioque honore et nomine affectus est a Caesare, num. 3.

Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe (1) pauca dicam. Qui cum videantur neque ingenio, neque usu atque exercitatione rerum valere, tamen ad hanc causam non sine aliqua spe, (2) et cogitatione venerunt. Iratum te regi Deiotaro fuisse non erant nescii; affectum illum quibusdam incommodis (3) et detrimentis, propter offensionem animi tui, meminerant; teque cum huic iratum, tum sibi ami-

(1) De conficto crimine ab accusatoribus.

(2) Non sine argumentis et causis.

(3) Magnam pecuniae summam Caesar Deiotaro imperaverat; eique abstulerat Mediam et Armeniam

cum cognoverant, cumque apud ipsum de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen insideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem et constantiam et clementiam tuam libera, ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro (1) hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis et in proeliis, quam in promissis et fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare voluisti: te eius Dii penates acceperunt: te amicum et placatum Deiotari regis arae (2) focique viderunt. Cum facile exorari, Caesar, tum (3) semel exorari soles. Nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas resedis in te simultatis reliquias senserit. Quamquam cui sunt inauditae cum Deiotaro (4) querelae tuae? nunquam tu illum accusavisti, ut hostem, sed ut amici officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeii amicitiam fuisset, quam in tuam. Cui tamen ipsi rei veniam te daturum fuisse dicebas, si tantum auxilia Pompeio, vel si etiam filium misisset, ipse excusatione aetatis usus esset. Ita quum maximis eum rebus (5) liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas. Itaque non solum in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti, hospitem agnovisti, regem reliquisti: neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi (6) lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine saepe honorificentissimis decretis appellavisset, quique illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos

(1) Cum rediret a bello Alexandrino, hospitio exceptus fuit a Deiotaro.

(2) Reges aras privatas habebant in aedibus, ut etiam ex Virgilio, et Homero certum est.

(3) Constantiter in gratiam redis.

(4) Quis enim cuiquam inductor, quam Deiotaro Caesar? V. Philipp. II.

(5) Ignosceres illi ob filium cum auxiliis Pompeio missum.

(6) Quo nos omnes lapsi sumus.

in media republica nati, semperque versati. Cum audiret, senatus consentientis auctoritate arma sumta; consulibus, praetoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus rempublicam defendendam datam; movebatur animo, et vir huic imperio amicissimus de salute populi rom. extimescebat, in qua etiam suam inclusam videbat. In summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur; maxime vero perturbatus est, ut audivit, consules ex Italia profugisse, omnesque consulares (sic enim nunciabatur), cunctum senatum, totam Italiam esse (1) effusam: talibus enim nunciis et rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli (2) veri subsequebantur. Nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae et pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quae cum ita essent, tamen usque eo se tenuit, 2 quoad a Cn. Pompeio ad eum legati, literaeque venerunt. Ignosce, ignosce, Caesar, si eius viri auctoritate rex Deiotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cum Dii atque homines omnia ornamenta congressissent, tum tu ipse (3) plurima et maxima. Neque enim, si tuae res gestae ceterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus. Quantum nomen eius fuerit, quantae opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi rom., quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus praestitisti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, consulatus admirantes numerabamus: tuos enumerare non possumus. Ad eum igitur rex Deiotarus venit, hoc misero fatalique bello, quem antea iustis hostilibus bellis adiuverat, quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate coniunctus:

(1) Fugisse.

(2) Nulli veri nuntii, omnes incerti.

(3) Ut multa Pompeio concederentur auctor erat etiam Caesar, sperans, illum invidia tandem laboraturum.

et venit vel rogatus, ut amicus; vel arcessitus, ut (1) socius; vel evocatus (2), ut is, qui senatui parere didicisset; postremo venit, ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est ad periculi, non ad victoriae societatem. Itaque pharsalico proelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam (3) persequi noluit; vel officio (4), si quid debuerat, vel errori, si quid nescierat, satisfactum esse duxit: domum se contulit, teque Alexandrinum bellum (5) gerente, utilitatibus tuis paruit. Ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri (6), suis tectis et copiis (7) sustentavit: ille Ephesum ad eum (8), quem tu ex tuis fidelissimum et probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio (9), auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum uteris: ille corpus suum periculo obiecit, tecumque in acie contra Pharnacem (10) fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quae quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Caesar, ut eum amplissimo regis (11) honore et nomine affeceris.

CONFIRMATIO

Qua probatur, Deiotarum non struxisse insidias Caesari: quia incredibile est, tantum crimen cogitatum a viro adeo prudente et probo, num. 1: quia si voluisset, facilius per medicum, cui fidebat, veneno sustulisset Caesarem, quam per armatos, num. 2: quia si Deiotarus armatos prope balneum in loco, ubi erant mu-

(1) Populi romani, cuius rem agi credebatur.

(2) Quasi miles emeritus, in magno reipublicae periculo evocatus.

(3) Incerti exitus bellum.

(4) Erga Pompeium.

(5) Vide Hirtium de bello Alexandrino.

(6) Imperatoris, a Caesare contra Pharnacem missi.

(7) Facultatibus.

(8) Q. Calpurnius quidam putant.

(9) Vendita suppellectili sua, publica auctione (all'incanto).

(10) Filium Mithridatis, ablatas patri provincias recuperare conantem.

(11) Nam quum Deiotarus, venienti ex Aegypto Caesari occurrens, regia deposuisset insignia, veniam petiturus, iussit Caesar, regium nomen et insignia retinere.

nera offerenda, collocasset, ab iisdem trucidatus foret, cum illuc post coenam ivit, aut ab aliis quibuscumque in locis dispositis, et translatis, quo opus esset, num. 3: quia si Phidippus conscius fuisset insidiarum, ut ait, Romam non esset missus a Deiotaro, num. 4: quia non probatur eius animus alienus a Caesare, nam de comparato exercitu coniecturae facilius diluuntur, num. 5: quia nulla alia, quae Phidippus dicta et facta a Deiotaro inquit, frivola sunt, absurda, et ab illius virtutibus prorsum aliena, num. 6: quia non credendum Castori adolescenti improbissimo, qui etiam pertinacior Deiotaro in armis fuit contra Caesarem, num. 7: quia idem servum corrupit, ut accusaret Deiotarum, quod iniquum esse ostendit ex contrario exemplo Domitii, a quo reiectus fuit Scauri servus dominum accusaturus, num. 8: quia Phidippus coram gravissimis viris fassus est, se fuisse corruptum, num. 9: quia non est verisimile Blesamium quidquam acerbius de Caesare scripsisse ad Deiotarum, ut de tyranni nomine, de statua, de plausu negato, num. 10.

Is igitur, non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suae interficere voluisse. Quod tu, nisi eum furiosissimum iudicas, suspicari profecto non potes. Ut enim omittam cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu Deorum Penatium, necare hospitem: cuius tantae (1) importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriae clarissimum lumen extinguere: cuius tantae ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere: cuius tam inhumani et ingrati animi, a quo rex appellatus esset, in eo tyrannum inveniri; ut haec omittam, cuius tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes provincias, omnia denique omnium arma contra se unum excitare? quoniam ille modo, cum regno, cum domo, cum coniuge, cum carissimo filio distractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed etiam cogitato? At, credo, haec homo inconsultus et temera-

(1) Improbabilis.

rius non videbat. Quis consideratior illo? Quis tectior? quis prudentior? Quamquam hoc loco Deiotarum non tam ingenio et prudentia, quam fide et religione vitae defendendum puto. Nota tibi est, C. Caesar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. Cui porro, qui modo populi romani nomen audivit, Deiotari integritas, gravitas, virtus, fides non audita est? quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum praesentis exitii, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus, id vos et a viro optimo et ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. At quam non modo non credibiliter, sed ne suspiciose (1) quidem! Cum (2), inquit, in castellum Luceium venisses, et domum regis, hospitis tui, divertisses, locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat. Huc te e balneo (3), prius quam accumberes, ducere volebat. Erant enim armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus accuset. Ego mehercule, C. Caesar, initio, cum est ad me ista causa delata, Phidippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto adolescente esse corruptum, hac suspicione sum percussus (4): medicum indicem subornavit: finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi a veritate longe, tamen a consuetudine criminandi non multum res abhorrebat. Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit primo occultius in potione vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod, cum est factum, negari potest. Si palam te interemisset, omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma convertisset: si veneno; Iovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines (5) fortasse celavisset. Quod igitur

(1) Sine coniectura.

(2) Castoris verba, vel Philippi.

(3) Curabantur antiqui in balneo ante prandium et coenam.

(4) Id est instruxit, ut falsum testaretur contra Deiotarum.

(5) Quia difficilius est de veneno convinci.

tur et occultius conari, et efficere cautius potuit; id tibi et medico callido, et servo, ut putabat, fideli, non creditur: de armis, de ferro, de insidiis celare te noluit? At quam festive crimen contextitur! Tua te, inquit, eadem, quae semper, fortuna servavit. Negavisti tum te inspicere velle. Quid postea? an Deiotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius insidiandi locus? At eodem te, cum coenavisses, rediturum dixeras; itaque fecisti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati fuerant, retinere magnum fuit? cum in convivio comiter et iucunde fuisses, tum illuc ivisti, ut dixeras. Quo in loco Deiotarum talem erga te cognovisti, qualis rex Attalus (1) in P. Africanum fuit; cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia; quae Africanus, inspectante exercitu accepit. Quod cum praesens Deiotarus, regio et animo et more fecisset; tum in cubiculum discessisti. Obsecro, Caesar, repete temporis illius memoriam, pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium atque admirantium recordare. Num qua trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis gravissimi et sanctissimi disciplina? Quid igitur causae excogitari potest, cur te lautum (2) voluerit, coenatum noluerit occidere? In posterum, inquit, diem distulit, ut cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi; sed tamen acta res criminose est. Cum, inquit, vomere te post coenam velle dixisses, in balneum te ducere coeperunt. Ibi enim erant insidiae. At te eadem tua fortuna servavit; in cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant, fugitive: ita non modo nequam et improbus, sed

(1) Antiochus, legunt alii, de quo haec Livius et alii narrant scriptores.

(2) Lavatum, redeuntem e balneo.

fatus et amens es. Quid? ille signa aenea (1) in insidiis posuerat, quae e balneo in cubiculum transferri non possent? Habes (2) crimina insidiarum. Nihil enim
 4 dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conscium tanti sceleris habebat, a se dimitteret? Romam etiam mitteret, ubi et inimicissimum sciret esse nepotem suum, et C. Caesarem, cui fecisset insidias? praesertim cum is unus esset, qui posset de absente se vindicare? At fratres meos, inquit, quod erant conscii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret, quos secum habebat: te solum Romam mittebat, qui eadem scires, quae illos scire dicis?

5 Reliqua pars accusationis fuit: una, regem semper in (3) speculis fuisse, cum a te animo esset alieno: altera, exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cetera. Nunquam eas copias rex Deiotarus habuit, quibus inferre bellum populo rom. posset; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium et latrociniiis tueretur, et imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem maiores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri potest. At misit ad Caecilium (4), nescio quem: sed eos quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quaero, quam verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos, quos misisset, non paruisse; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos victos potius, quam necatos fuisse. Sed tamen cum ad Caecilium mittebat, utrum causam illam victam esse nesciebat, an Caecilium istum, magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines novit, vel quia nosset, vel quia

(1) Statuas, quales poni in balneis solent.

(2) Coniecturas de insidiis.

(3) Ut caperet occasionem armamovendi in Caesarem.

(4) Caecilium legendum esse, non Coelium ostendit Manutius ex variis Ciceronis locis, Strabone, Appiano et Dione.

non nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites, non optimos misisse. Veteres, credo, Caesar: nihil ad tuum equitatum; sed misit ex iis, quos habuit, electos. At nescio quem ex eo numero, servum (1) iudicatum. Non arbitror: non audivi. Sed in eo etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer.

Alieno autem a te animo fuit. Quomodo? speravit, 6 credo, difficiles tibi Alexandria fore exitus, propter regionis naturam et fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit, exercitum aluit: ei, quem Asiae praefecerat, nulla in re defuit: tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem praesto fuit. Secutum est bellum Africanum: graves de te rumores sparsi, qui etiam furiosum illum Caecilium (2) excitaverunt. Quo tum erga te rex animo fuit, qui auctionatus (3) sit, seseque expoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare? At eo, inquit, tempore ipso Nicaeam (4), Ephesumque (5) mittebat, qui rumores africanos exciperent, et celeriter ad se referrent. Itaque cum esset ei nunciatum, Domitium (6) naufragio periisse, te in castello circumsideri: de Domitio dixit verum graecum eadem sententia, qua etiam nos habemus latinum: *Pereant amici* (7), *dum una inimici* (8) *intercidant*: quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus; versus immanis. Qui autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum vel interfici, belli lege, potuisset, regem et se et filium suum constitutos esse meminisset? Quid deinde (9) ? furcifer

(1) Servum inter milites fuisse, compellente necessitate, mirum non esse, ait Cicero.

(2) Vide Appianum lib. IV, bel. civ. et Dionem XLVII.

(3) Supellectilium vendens, ut imperatam pecuniam Caesari mitteret.

(4) Urbem principem Bithyniae.

(5) Urbem Asiae minoris.

(6) Missum a Caesare.

(7) Domitius nempe.

(8) Caesar inter illos.

(9) Phidippus.

quo progreditur? ait, hac laetitia Deiotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. Quae crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit unquam? Omnes sunt in illo regiae virtutes, quod te, Caesar, ignorare non arbitror; sed praecipue singularis et admiranda (1) frugalitas. Etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici, non multum habet laudis in rege; fortem, iustum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem: quae sunt regiae laudes: illa privata est. Ut volet, quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est modestiam et temperantiam, virtutem esse maximam iudico. Haec in illo est ab ineunte aetate, tum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus romanis, qui in Asia negotiati sunt, perspecta et cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam nostram ad hoc regium nomen (2) ascendit; sed tamen quidquid a bellis populi rom. vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque iungebat: ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, et diligentissimus (3) agricola (4) et pecuarius haberetur. Qui igitur adolescens, nondum tanta gloria praeditus, nihil unquam, nisi severissime et gravissime fecerit, is ea existimatione, eaque aetate saltavit? imitari potius, Castor, avi tui mores, disciplinamque debebas, quam optimo et clarissimo viro fugitivi ore maledicere. Quod si saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaeque exempla peterentur: tamen hoc maledictum minime in illam aetatem (5) conveniret. Quibus ille studiis ab ineunte aetate se imbuerat,

(1) Parsimonia.

(2) Datum est enim a populo rom., quum prius tetrarcha tantum, ut quartae regni partis dominus, diceretur.

(3) Cic. lib. de senectute ait, Xenophonti nihil tam regale videri, quam studium agriculturae.

(4) Magnum percipiens proventum ex pecoribus.

(5) Desolati iam senis.

non saltandi, sed bene ut armis, optime ut equis uteretur; ea tamen illum cuncta iam, aetate exacta, defecerant. Itaque Deiotarum cum plures in equum sustulissent, quod haerere in eo senex posset, admirari solebamus. Hic vero adolescens, qui meus in Cilicia (1) miles, in Graecia (2) commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret, cum suis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quam se iactare? quam ostentare? quam nemini in illa causa studio et cupiditate concedere? Cum vero, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post Pharsalicum autem proelium suasor fuissem armorum non deponendorum, sed abiiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod et ipse ardebat studio ipsius belli, et patri satisfaciendum esse arbitrabatur. Felix ista domus (3), quae non impunitatem solum adeptam sit, sed etiam accusandi licentiam; calamitosus Deiotarus, qui et ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modo apud te, sed etiam a suis accusetur. Vos vestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti.

Sint sane inimicitiae (4), quae esse non debebant. Rex enim Deiotarus vestram familiam abiectam et obscuram e tenebris in lucem evocavit: quis tuum patrem ante qui esset, quam cuius gener esset, audivit? Sed quamvis ingratis et impie necessitudinis nomen 8 repudiaveritis; tamen inimicitias hominum more (5) gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere. Esto: concedatur haec quoque acerbis et odii magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitae salutisque communis, atque

(1) In qua Cicero proconsul fuerat.

(2) In castris Pompeii.

(3) Castoris, quae fuit inimiciorum Caesari, et est tamen gratior.

(4) Inter patrem tuum et Deiotarum avum.

(5) Accusare enim humanum est, non autem confingere crimina, quod extremae est inhumanitatis.

etiam humanitatis iura violentur? Servum sollicitare verbis; spe, promissisque corrumpere, abducere domo, contra dominum armare; hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familiis, bellum nefarium indicere. Nam ista corruptela servi, si non modo impunita fuerit, sed etiam a tanta auctoritate (1) approbata; nulli parietes nostram salutem, nullae leges, nulla iura custodient. Ubi enim (2) id, quod intus est atque nostrum, impune evolare potest, contraque nos pugnare; fit in dominatu servitus, in servitute dominatus. O tempora, o mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, censorem, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in iudicium populi vocasset, Scaurique servus ad eum clam domum venisset, et crimina in dominum delaturum se esse dixisset; prehendi hominem iussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid intersit, etsi inique Castorem cum Domitio comparo; sed tamen ille inimico servum remisit, tu ab avo abduxisti; ille incorruptum audire noluit, tu corruptisti; ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti? At semel iste est corruptus a vobis? nonne, cum esset productus, et cum tecum fuisset, refugit ad legatos, nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Ser. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium coenabat, et hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis (3), in fraudem impulsus esse confessus est? Quae est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? idcirco in hanc urbem venisti, ut huius urbis iura et exempla corrumperes, domesticaque (4) immanitate nostrae civitatis humanitatem inquinares?

(1) Quanta est Caesaris.
 (2) Id est: si servis, qui domi nostrae, et nostra in potestate sunt, abire licet, et dominos ficta accusatione perdere, servi domini

sunt, domini vero servi.
 (3) Ut accusaret dominum.
 (4) Propria domus tuae ingratae et impiae erga Deiotarum.

At quam acute collecta crimina (1)! Blesamius, in-10 quit (eius enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi), ad regem scribere solebat, te in invidia esse; tyrannum existimari: statua inter reges posita animos hominum vehementer offensos: plaudi tibi non solere. Non intelligis, Caesar ex urbanis malevolorum sermunculis haec ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Caesarem scriberet? Multorum enim civium capita viderat; multos iussu Caesaris vexatos, verberatos, necatos; multas afflictas et eversas domos; armatis militibus refertum forum. Quae semper in civili victoria sensimus, ea te victore non vidimus. Solus, inquam, es, C. Caesar, cuius in victoria ceciderit nemo, nisi armatus. Et quem nos liberi, in summa reipublicae libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria ducimus: is Blesamio, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? nam de statua quis queritur, una praesertim, cum tam multas videat? valde enim invidendum est eius statuis, cuius tropaeis non invidemus. Nam, si locus affert invidiam, nullus locus est, ad statuam quidem (2), rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus unquam a te est, et nonnunquam, obstupefactis hominibus, ipsa admiratione compressus est, et fortasse eo praetermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest.

(1) Explorator Deiotari, ut voluit adversarii.
 (2) Rostra dixerunt Romani locum in foro, ubi oratores ad populum concionabantur, a navium rostris illic positis.

PERORATIO

Duas habet partes: in prima ostenditur, aequo animo tulissse Deiotarum regni partem sibi adeptam, relicto regio nomine, cum iure belli regnum et vita adimi potuisset, confirmaturque id exemplo Antiochi a Scipione victi, num. 1: in secunda commemorantur iterum virtutes Deiotari, Caesarisque ad eum humanae literae, diciturque in Deiotarum misericordia, eiusque probatur fides a legalis, qui se obsides offerunt, et a Blesamio, qui a Caesare in ditione regis Deiotari numquam discessit, num. 2.

1 Nihil a me arbitror praetermissum, sed aliquid ad extremam causae partem reservatum. Id autem aliquid est, te ut plane Deiotaro reconciliet oratio mea. Non enim iam metuo, ne tu illi succenseas; illud vereor ne tibi illum succensere aliquid suspicere; quod abest longissime, mihi crede, Caesar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit; neque se a te multatum arbitratur; sed, cum existimaret, multis tibi multa esse tribuenda, quominus a se (1), qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit. Etenim si Antiochus, magnus ille rex Asiae, cum, posteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare iussus est, omnemque hanc Asiam, quae est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus, benigne sibi a populo rom. esse factum, quod nimis magna (2) procuratione liberatus, modicis regni terminis uteretur; potest multo facilius se Deiotarus consolari. Ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro, Caesar, tribuisti, cum et ipsi et filio nomen regium concessisti. Hoc nomine retento atque conservato, nullum beneficium populi rom., nullum iudicium

(1) Si vicisset Pompeius, multa Deiotarus assequi potuisset; quod autem victus sit, multa sibi a vi-

ctore sumi non recusat.

(2) Ingentis imperii administrandi sollicitudine et cura.

de se senatus imminutum putat: magno animo et erecto est, nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem. Multa se arbitratur et peperisse ante factis, et habere in animo atque virtute, quae nullo modo possit amittere. Quae enim fortuna, aut quis casus, aut quae tanta possit iniuria omnium imperatorum de Deiotaro decreta delere? ab omnibus enim his ornatus est, qui, postquam in castris esse potuit per aetatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria bella gesserunt. Senatus vero iudicia de illo tam multa tamque honorifica, quae publicis populi rom. literis monumentisque consignata sunt, quae unquam vetustas obruet, aut quae tanta delebit oblivio? Quid de virtute eius dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, constantia? quae omnes docti atque sapientes summa quidam etiam sola bona esse dixerunt, hisque non modo ad bene, sed etiam ad beate vivendum contentam virtutem esse. Haec ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non succenset (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens), verum omnem tranquillitatem et quietem senectutis acceptam refert clementiae tuae. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum (1) Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omnique sollicitudine abstraxerit. Iubes enim eum bene sperare, et bono esse animo; quod scio, te non frustra scribere solere. Memini enim iisdem fere verbis ad me te scribere, meque tuis literis bene sperare non frustra esse iussum. Laboro equidem regis Deiotari causa; quo cum mihi amicitiam respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusque coniunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam vero necessitudinem magna eius officia in (2) me et in exercitum meum effecerunt; sed

(1) Tarraco urbs est Hispaniae citerioris, ubi tum Caesar bello contra filios Pompeii erat occu-

patus; Tarragona.

(2) Cum Cicerone proconsul esset in Cilicia.

cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel (1) ignotum a te esse oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec haerere in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore. Non debeo, C. Caesar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim; nihil opus est; occurrere ipsa solet supplicibus et calamitosis, nullius oratione evocata. Propone tibi (2) duos reges, et id animo contemplare, quod oculis non potes; dabis profecto misericordiae, quod iracundiae negavisti. Multa sunt tuae clementiae monumenta; sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem dedisti; quae si in privatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate sanctum (3) fuit; sociorum vero regum et amicorum sanctissimum. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt: retentum vero, et a te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora vero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regii (4) tradunt, Hieras et Blesamius et Antigonus, tibi nobisque omnibus iam diu noti, eademque fide et virtute praeditus Dorylaeus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus; tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. Exquire (5) de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, et criminibus illis pro rege se supponit (6) reum memoriam tuam implorat, qua vales plurimum: negat unquam se a te in Deiotari tetrarchia pedem discessisse: in primis finibus se praesto fuisse dicit,

(1) Condonatum.

(2) Patrem et filium iam natum grandem.

(5) Magno in honore habiti reges.

(4) Se obsides offerunt pro Deiotaro.

(5) Quaestionem habe.

(6) Offerit se regis loco, cuilibet supplicio, si probetur crimen.

usque ad ultimos prosectum: cum e balneo exisses, tecum se fuisse; cum illa munera inspexisses coenatus, cum in cubiculo recubisses; eandemque assiduitatem tibi se praebuisse postridie (1). Quamobrem, si quid eorum, quae obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Caesar, velim existimes hodierno die sententiam tuam, aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute: quorum alterum optare, illorum crudelitatis est; alterum conservare, clementiae tuae.

(1) Ergo conscius erit, si factae sunt insidiae.

—————